

Régen volt, igaz volt

A Palóc Társaság magyarságismereti pályázata

Palóc Társaság a Magyar Kultúra Napja tiszteletére 13. alkalommal hirdette meg a Kárpát-medencei magyar diákok számára magyarságismereti pályázatát (Honismeret 2008. 5. 46. old.). A pályázatra 254 diák összesen 261 pályamunkát küldött, s ezeket *Kolczonay Katalin* egyetemi tanár vezette bizottság értékelte. Az ünnepélyes eredményhirdetésre 2009. január 18-án a Magyar Kultúra Alapítvány székében került sor Budán.

Az alap- (általános) és középiskolás diákok nyolc téma közül választhattak: „*Vár állott, most kőhalom*” (34 pályázat), *Régen volt, igaz volt – Visszaemlékezések* (84), *A bölcsőtől a koporsóig – Életút* (34), *Kőbe vésték, fába rőtötték – A magyar írás története* (14), *Mit tudok a Magyar Szent Koronáról?* (52), *Az anyanyelv védelmében* (19), *Amiről egymás közt beszélünk* (8), *Mi lesz velünk, magyarokkal?* (16)

I. A Honismereti Szövetség által felajánlott díjakat a következők nyerték:

Részvétel 2009 októberében az Ifjúsági Honismereti Akadémián: *Nagy András* – Hódmezővásárhely, *Kakas Csaba Csongor* – Léva, *Mészáros Szilvia* – Léva.

Iskolák díja: Előfizetés a Honismeret folyóiraatra a 2009. évre: Grup Școlar Economic Ioannes Kajoni – Csíkszereda; Bethlen Gábor Kollégium – Nagyenyed; Magyar Tanítási Nyelvű Gimnázium – Párkány; Ipari Szakközépiskola – Révkomárom; Petőfi Sándor Elméleti Líceum – Székelyhid.

II. Előfizetés a Trianoni Szemle c. tudományos folyóiraatra 2009-ben

– A Trianon Kutatóintézet díja

Magyar Tanítási Nyelvű Egyházi Gimnázium – Léva; Beszédes József Mezőgazdasági és Műszaki Iskolaközpont – Magyarkanizsa; Református Gimnázium – Szatmárnémeti; Bethlen Gábor Református Gimnázium – Hódmezővásárhely.

„Szeretném megőrizni dédnagyamám emlékét”

Dédnagyamám, Hoffmann Györgyné, született Götz Franciska, életének 87. évében mesélte el eseménydús életét, melynek nagy részét Herceggúton töltötte. Herceggút egy kis sváb lakosságú település, ahová az 1750-es évek elején a Fekete-erdő és Alamannia vidékéről érkeztek őseink a mai Borsod-Abaúj-Zemplén megye északkeleti részére. Csodaszép hegyekkel, dombokkal körülvett völgyben fekvő kis falucska a mi községünk. Főleg szőlőműveléssel, borkészítéssel foglalkoztak s foglalkoznak az itt élő emberek. Ma is erről híres a vidék. A Tokaj-Hegyalján fekvő herceggúti pincesor is a Világörökség része.

Itt született dédnagyamám. Abban az időben a faluban általános volt a sokgyermekes család. Neki igaz, csak három gyermeke született. Sajnos, az akkori orvosi ellátás hiányosságai miatt elveszítette másfél éves kisfiát. Fiatalon szült és fiatalon temetett.

Az újszülött világrajvetelekor idősebb, tapasztalt asszonyt vagy bábát hívott segítségül dédi. A születést követően a szülésnél tevékenykedő személy megfürdette és felöltöztette a gyermeket. A családja egy külön szobában várta a baba megérkezését. A betegágyasnak, vagyis a kismamának egy hétig, a keresztelő napjáig *eresz alatt* kellett maradnia az újszülöttel, ugyanis ha valaki rossz szemmel néz a babára, keserű élete lesz. Az ételt a komaasszonya, a jövőbeli keresztanya, és a komája, a keresztapa vitte a betegágyasnak, hogy megfelelően táplálni tudja gyermekét. A keresztelőt a születés utáni hét első vasárnapján tartották a templomban, majd ezt vidám lakoma követte. A keresztelőre meghívták a keresztkomákat, lány- és legénykori pajtásokat, a mindkét ági rokonokat.

Az újszülött a keresztanyjától babakelengyét kapott, amibe beletartozott néhány kising, pólya, pólyakötöző, pólyatakaró, köldökkötöző. A módosabb keresztzülők bölcsőt is ajándékoztak. Az elsőszül-

Nagyapám és testvérei egy kisbaránnyal

is az iskola kapuja. Hétévesen kezdett el tanulni. Az első két osztályt a kultúrházban végezte el osztálytársaival, ami csak egy kis terem volt. Ebben az időben, 1928-ban épült meg a ma is álló, immár 80 éves általános iskola. Neki is, mint diáktársainak saját palatáblája és palavesszője volt, a táskáját szülői segítséggel kukoricacsuhéból fonták. Nyáron mezitláb jártak iskolába. Ha csinytevést követtek el – ami főként a fiúkra volt jellemző –, körmöst kaptak, vagyis favonalzóval a körmükre ütött a tanár.

Hercegkút sváb nemzetiségű település. 1931-ben azonban betiltották a német nyelv oktatását, emiatt nagyszüleink már nem tudnak sváb nyelven. Így, ha valaki svábul beszélt, akár csak egy szót is kiejtett svábul az iskolában, százsor le kellett írnia büntetésül: „Magyar kenyeret eszünk, magyarul beszélünk.” Mindössze négy tantárgyat tanultak: számtant, nyelvtant, természetrajzot, ami magába foglalta a földrajzot, történelmet és 1931-ig németet. Dédi 13 éves korában befejezte az iskolát, így csak 6 évet tanulhatott, de az iskola után 3 évig ismétlős volt, ahol dolgoznia kellett, tanári felügyelet alatt. Főként paszulyt vetettek, ami megosztott munkával működött a fiúk és lányok között, de szőlőbe is menniük kellett kötni, kapálni, szüretelni. A további években, míg házas asszony nem lett, az otthoni teendőkben, ház körüli munkákban, háztájikon és a kertben segítette a szüleinek.

Ám a nyári dologidőben sem feledkezett el a szórakozásról. Az egész falut megmozgató, szórakoztató rendezvények a nagyobb munkák kezdetét jelentő felvonulások voltak, amelyeket aratáskor és szüretkor rendeztek. Ekkor a munkának megfelelő eszközök bemutatása és a falun végigvonultatása jelt adott a munka beindítására. Az idősebb gyerekek a család minden munkájában részt vettek. Nyáron az aratásba, ősszel a szüretbe kapcsolódtak be. Szüreti időszakban sok kacaj, énekszó, pletyka hangzott el. Ezek a szokások mai napig megmaradtak.

Aratáskor a gazda lekaszálta a búzát, az asszonyok a kalászt marokba összeszedték, kereszteteket raktak belőlük, 2-3 hétig a földön hagyták, ezután a kereszteteket felpakolták a szekérre, s hazavitték. Ott, hon, a csürben álló cséplőgéphez engedték a kévét, majd az asszonyok a gép alól a töreket és a pelyvát összegyűjtötték.

Az idősebb gyerekek otthoni munkájuk mellett szabadidejüket a banda tagjaival töltötték. 8-10 fiatal alkotott egy bandát, többnyire egy falurészből, egymás szomszédságából szerveződtek. Kiskoruk óta ismerték egymást, együtt játszottak, később lány- és legénykorukat is együtt töltötték. Hétfőként bálkoba is együtt jártak, de csak szülői felügyelettel vehettek részt. A párnélküli lányok – akkoriban még közéjük tartozó Franci dédi is – a tornácra nézték az ablakon át a felnőttek és társaik táncát. Majd egyszer jött érte egy szép szál legény, aki felkérte táncolni. Egy otthoni kötényes ruhát viselt, így vett részt a bálon. Ennek ellenére mégis jót mulatott párjával. Ez már komolyabb szándékot jelentett a fiú részéről, így április 30-án májusfát állított barátai segítségével, amit abban az időben még a lányoknak kellett feldíszíteniük. A szülők a bál napján is megszábták a hazatérés időpontját, ami éjfél volt. Ha valaki csak egy kicsit is késett, büntetésül verést kapott. Húsvétkor a fiúk csoportokban jártak locsolkodni, ám azok a locsolkodások nem külön történet! „Mégfogtak, az utcán lévő vályúba belefektettek, s annyi vödör vízzel leöntöttek, ahányan csak voltak!” – emlékezett vissza derűsen dédi a régi húsvét hétfőkre.

A rideg téli napok estéit a lányok, asszonyok – köztük Franci dédi is – tollfosztással, szövással, főnással varázsolták színesebbé. Közben énekeltek, beszélgettek. A férfiak, legények csak látogatók vol-

tak, de szívesen fogadott látogatók, még akkor is, mikor a barátnője szomorúságára és bosszúságára galambot eresztettek a tollfosztók közé. A fonásnak már szüret után nekilátott, ugyanis karácsonyig kellett vele elkészülni. Karácsony után a kenderszövés volt a fontosabb munkája, hogy tavaszig elkészüljön a vászon. A kendert két hétig a Bodrog folyóban áztatták, majd megtilolta, és nagy labda formára meggyúrta. Később elvitte a kendertörőbe, ahol a farönkök folyamatosan mozogtak. A kendert forgatni kellett, így megesett, hogy az ujjá a rönkök alá került, ami nagy fájdalommal járt. Mikor a kendert jól áttörte, hazavitte, és sződfésűvel átfésülte, így elkészült a szép fehér zsák, amiből fonalat készített, majd férjének a háborúba ruhákat, a háztartásba terítőt, lepedőt, pokrócot, zsákokot szőtt. Az utóbbiakat stafirungnak nevezték, amit az esküvőn az ifjú pár nászajándékként kapott a rokonoktól, ismerősöktől. Ők is rengeteg stafirungot kaptak.

A párválasztásban régen a szülők akarata érvényesült, vagyis a vagyoni helyzet volt az elsődleges szempont. Másrészt azt nézték, hogy a kiszemelt lány mennyire dolgoz, milyen szorgalmas, egészséges, életerős-e, bírja-e majd később a munkát, a gyermeknevelést. A szépség ekkor még nem volt fontos szempont. A lányok 17-18 évesen mentek férjhez, 22 évesen már vénlánynak számítottak. A férfiak 20–22 évesen nősültek, vagy a katonaidő letöltése után. A lakodalom előtt egy hónappal tartották az eljegyzést, ahol a jegyajándékokat adták át az ifjú párnak.

A faluban egy úgynevezett Mária-kongregáció működött. Ez azt jelentette, hogy volt egy lánycsoport. Ha ezek közül a lányok közül valaki férjhez ment, akkor a Mária-kongregációból a menyasszony legjobb barátnője egy verset tanult meg, amit a menyasszonyi ház előtt adott elő. Franci dédi esküvőjén Erzsébet néni, a legjobb barátnője mondott el egy gyönyörű verset. Innen indult a násznép a templomba a Mária-kongregáció vezetésével, akik zászlót tartottak a kezükben. Ebben az időben nem nyáron tartották az esküvőket, hanem ősszel vagy a farsang idején, tehát általában októberben és januárban. „Nyáron dolgoznunk kellett, s nem volt időnk az esküvőre” – emlékezett vissza dédi az akkori szokásra. Az asszonyok már egy héttel a nagy nap előtt összegyűltek, s közösen sütöttek, főztek, miközben beszélgettek, énekeltek. A tanácsi és a templomi esküvő nem egy napon történt. A tanácsi esküvőre egy nappal hamarabb, általában vasárnap került sor, ahol csak az ifjú pár és a tanúk vettek részt. A templomi esküvő a rákövetkező hétfőn volt, majd ezt követte a meghívottak mulatsága, ahol ettek-ittak, táncoltak. Éjfélkor, a ma is hagyományos kontyolót, a menyasszonytáncot tartották, ahol a menyasszony táncáért pénzt dobtak egy kondérba, amit a keresztanya folyamatosan fakanállal vert. Az ifjú pár ekkor szerezte első közös pénzét. A lakodalom után az ifjú pár a vőlegényes háznál kezdte új életét, ahová ezentúl az újszony is tartozott.

Az esküvőt követő napon az ifjú pár ismét folytatta a szőlő- és földmunkát. „Mézeshetekre” 72 évvel ezelőtt még gondolni sem mertek! Dédi erről az időszakról így vallott: „A nászút akkoriban a szőlőbe vezetett!”

Pár hónap elteltével, 18 évesen világra hozta első gyermekét, Máriát, majd nagypapámat, Jánost, és 1945-ben Bélát. Sajnos Béla boldog gyermekéveivel szembeszállt egy betegség, a tüdőgyulladás, így a fiatal családanya elveszítette kisfiát, s mellette férje hiányával is meg kellett küzdenie. Párját még harmadik gyermekének érkezése előtt – sváb nemzetisége miatt – elhurcolták Oroszországba, azon belül is a Don-kanyar területére, „málenkij robotra”, munkára.

1945 tavaszán Hercegkútra is megérkeztek az oroszok, így Franci dédinek is mennie kellett. Tarisznyájába – gyermekeinek – tiszta ruhát, élelmet rakott. Kisfiát pokrócba tekerve karjára fektette, 6 éves kislányának kezét megfogta, aki nem értette, miért sír, miért szomorú az ő szerető édesanyja. Elindultak, itthon hagyták a házat, az idősebb rokonokat, s az otthont. Két km gyaloglás után sorba állították az embereket, s beolvasták nevüket. Dédi következett. Sír, félt, féltette gyermekeit. Az orosz katona kiabált, elvette tőle gyermekeit és visszaadta a rokonoknak, azzal az ürüggyel, hogy majd ők felnevelik. Ezt követően beolvasták a nevét: Hoffmann Györgyné! De dédnagymamámban volt akkora bátorság, hogy szembeszállt az orosz katonával. Kijelentette, hogy ő nem fog várandósan gyalogolni, ha itt a szekér! Sirva felült a szekérré, és „várta” az indulást. Majd jött két jó barátja, Bálint és János, akik felháborodva kérdezték tőle: „Mit keresel te itt? Hogy tudod itt hagyni a gyerekeket? Ki fogja őket felnevelni?” És ráparancsoltak: „Azon nyomban szállj le!” Leszállt, majd elindult hazafelé. Előtte ment a pap, a jegyző és az orosz tisz. Megkérdezte tőle a jegyző, miért nincs a sorban. Azt válaszolta: „A gyerekeimnek se apja, se anyja nincs. Ki nevelné fel őket?” A jegyző visszatessékelte a sorba. Ám az orosz tisz megveregette vállát, majd azt mondta gyorsan „poslizzon” haza a gyermekeihez. Akár agyon is löhetné volna, de mégis volt benne megértés, sajnálat. Franci dédi csomagját elvitték Oroszországba, de pár hónap után hazaküldték, már csak a liszt volt benne. A ruhákat, ételeket kivették belőle. „Sajnálom, hogy

„Málenkij robotra” elhurcoltak egy csoportja

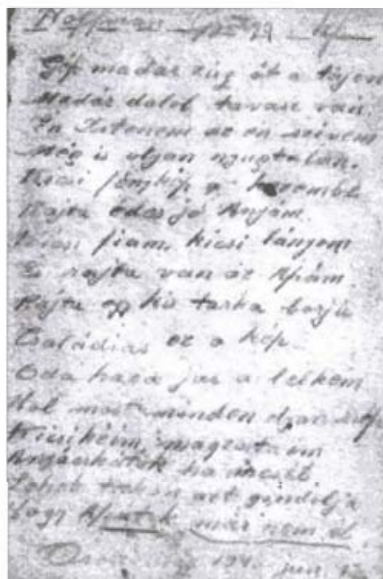
a lisztet visszaküldték, az asszonyok inkább készítettek volna maguknak, gyermekeiknek belőle valamilyen ételt” – fejezte ki együttérzését ennyi idő után is a „málenkij robotra” elhurcolt falubeliek iránt.

Férje, dédnagyapám, nem dönthetett így. Elhurcolták Oroszországba őt is, mint sok más embert a faluból, akaratok ellenére is. Dédnagymamám mesélt róla, hogy mindig ezt mondta neki dédnagyapám: „Se kenyérünk, se vizünk nem volt.” Nagyon kevés ételt adtak, sose kaptak annyit, amennyivel jóllakhattak volna. Több százán aludtak egy barakkban, egymás mellett 7-8 ember, deszkákon, csekély mennyiségű szalmán, fény nélkül. Szénbányában dolgoztak.

Az 1947-es év néhány ember életének talán legboldogabb esztendeje volt. Az otthoniak sokszor kaptak téves hírt, hogy jönnek haza szeretteik. Várták hóban, szélben, viharban hőségben az állomáson, mégse jöttek. Egyszer, egy napon mégis megjelentek, hazatértek. Ekkor azok tértek haza, akik gyengék, betegek voltak. Dédnagyapámnak a bokája tört el, a bányában két csille közé szorult, így őt is hazaküldték. Azonban 1947 nem minden embernek volt ilyen szerencsés év. Többen ott ragadtak a Szovjetunióban. Szomorúan, s további reményekkel várták haza őket az itthoniak, majd 1949-ben hazatért a faluból elhurcoltak utolsó csapata. Ők már bért kaptak, így a hazatéréskor segíteni tudták a család megélhetését, volt, aki Oroszországban maradt, s ott folytatta életét.

Dédnagyapámnak sikerült a fogságból hazatérnie, így új életet kezdehetett családjával. Dédnagymamám így már férjével együtt nevelhette gyermekeit, s láthatták felcseperedésüket. Ott voltak, amikor átlépték az iskola kapuját, első áldozásukkor, s az iskola elvégzésekor is. Együtt örülhettek gyermekeik esküvőjének, ami egy szülő számára is új kezdetet jelentett s jelent. Talán még nagyobb öröm volt dédnagymamám számára, amikor gyermekei őt unokával ajándékozták meg, akiknek nevelése, a róluk való gondoskodás nagy szerepet töltött be életében. Szerencsésnek mondhatta magát, hiszen megélhette tíz dédunokája születését is. Büszkeség és boldogság töltötte el, ha a családi eseményeken együtt láthatta gyermekeit, unokáit, dédunokáit. Azonban ez a boldogság nem tarthat örökké, hiszen az élet utolsó nagy fordulója a halál, az elmúlás.

Az 1940-es években szokás volt, hogy az elhunytat egy éjszakán át, otthon az első szobában ravatalozták fel. A felnőtteknek fekete koporsót csináltattak, a fiataloké világos színű volt. A halottat ünneplő ruhába öltöztették, a férfiak mellé a kalapjukat is odatették. Az asszonyokra a templomi ruhájukat adták fel selyemkendővel. Kezét a mellén összekulcsolták, ráhelyezték az olvasót, és behintették szentelt vízzel. Rózsafüzért imádkoztak, siratóénekeket énekeltek, majd másnap a háztól vitték a halottas menettel a temetőbe. A halálesetet harangszóval adták, s adják a falubeliek tudtára. Ha gyermek halt meg egyszer, ha nő kétszer, ha férfi háromszor húzták meg a harangot. Herculáton mai napig szokás az egyházi temetés, utána régen tort tartottak, amit szentmise követett. Manapság azonban a tortól eltekintenek.

Ezt a verset dédnagyapám írta a fénykép hátoldalára a fogság idején

Az elhunyt otthonában az asszonyok egy hónapon keresztül minden este összegyűltek imádkozni. Az édesanyák gyermekük halála esetén akár egy életen át fekete ruhát viseltek.

A sírok gondozása a férfiak feladata volt. Mindenszentek és halottak napjára rendbe tették a nyughelyeket. Az egész család kiment a sírkertbe, virágot vagy koszorút vittek, s gyertyát gyújtottak az eltávozott emlékére. Ezek a szokások mai napig élnek, azonban egyszerűsödtek, hiszen ma már a halottat nem az otthonában, hanem a temetőben lévő ravatalozóban ravatalozzák, s onnan viszik utolsó nyughelyére.

Őrülök, hogy dédnagymamám elmesélte élettörténetét, így le tudtam írni, milyen sorsa volt. A bölcsőtől a koporsóig feltárta előttem saját és családjá, valamint a többi falubeli ember régi életét, szokásait, hagyományait. Hálás vagyok neki, hogy megtanította értékelni a faluközösség kulturális örökségét. Így szeretném megőrizni dédnagymamám emlékét és életét.

Hoffmann Gréta

„El kell hagyni az otthonunkat”

1945 májusában járunk. A háború végeztével az emberek békés, nyugodt jövőben bíztak. A sorsuk azonban nem így alakult. 1946 tavaszán megkezdődött egy olyan világ, amire senki nem számított. A Léva melletti Nagykálnára 1947. február 9-én katonaság érkezett. Február 10-én körülvették a falut, csak igazolással lehetett ki- és bemenni. A reszlovakizálás esélyét minden magyar megkapta. Az idősebbek már érezték, hogy ez semmi jót nem jelent. A nyár folyamán a módosabb gazdák ún. fehéet lapot kaptak, mely azt jelentette, hogy át lesznek telepítve Magyarországra. Azokról, akik ilyen lapot nem kaptak az a hír járta, hogy őket Csehországba deportálják. Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy elkerülhetetlen lesz az sors, amit a uralkodó hatalom diktált.

Azok számára, akik tudták, hogy el kell hagyni az otthonukat, borzalmas volt az éjszaka. A listán a Búra család neve is szerepelt. A család feje az 55 éves Búra Gyula, felesége az 53 éves Demény Eszter és lányuk Viola, aki akkor 20 éves. Fiuk Gyula, az otthonától távol, négy évig orosz fogságban volt. Gyula bácsi négy ládát készített, melyekbe edények, zsír, liszt, ruhanemű, és személyes dolgok kerültek. Február 11-én hideg, téli reggel köszöntött rájuk. Nyolc óra körül két fegyveres katona érkezett hozzájuk. Az egyik elvitte Gyula bácsit, a másik a két asszonnyal maradt, s beállt az ajtóba, nehogy megszökjenek. A felesége félve kérdezte az ajtóban álló katonát, hogy hová vitték az urát. Először nem akart válaszolni, de végre azt felelte, hogy a község házára. Ólomlassúsággal teltek a percek. Egyszer csak hallották a nehéz teherautó zúgását. Előtte jött Gyula bácsi a fegyveres katonával. Az kinyitotta a kaput, s az édesapa fájó szóval mondta: „Kedveseim, el kell hagyni az otthonunkat.”

A család szíve összeszorult. Az autóval érkező három férfi pakolni kezdte a ládáikat, azonban a négyből csak hármat engedtek felrakni. Azt mondták, többet nem lehet. Azután bezárult utánuk az otthon kapuja, s minden vagyonuk ott maradt: egy anyadisznó malacokkal, két tehén, két növendék szarvasmarha, libák és tyúkok. Hogy ezek aztán kié lettek, azt soha nem tudták meg.

A vasútállomásra érve már sok más család is volt ott, hiszen a kitelepítés a faluból 43 családot érintett, öregeket, gyerekeket egybevéve. A katonák itt is fegyvert viseltek. Nem lehetett a marhavagonokból kiszállni azoknak, akiket már oda beraktak. Hideg, fagyos nap volt. A Búra család egy másik családdal együtt egy vagonba volt zárva, mint az állatok. Nem volt emberhez méltó hely. Egy nyomorék, rövidlátó 28 év körüli férfit vittek abban a szerelvényben, ahol Gyula bácsiék is voltak. Könyörgött a katonáknak, hogy vigyék őt vissza, azok azonban rázárták az ajtót, s közben szidták a magyarokat.

Ez a nyomorék ember Gyula bácsihoz fordult: „Gyula bácsi, mi lesz velem?” – kérdezte. Ő azt felelte: „Ne félj, te itthon maradsz, te nem fogsz Csehországba jönni!” Elérkezett az indulás ideje, úgy este fél hat körül megszámolták őket, mint az állatokat. A nyomorék férfi csak zokogott. Gyula bácsi ezt mondta neki: „Ha megmozdul a vonat, odaállsz az ajtóba és kiugrasz!” Így is történt.

Ahogy a vonat elindult, megszólaltak a harangok az esti misére. Este hat óra volt. A vonat egész éjjel megállás nélkül ment, a benne utazók nem tudták hol lehetnek. Másnap reggel megérkeztek Prágába, ahol leakasztották a szerelvény felét, s aztán tovább mentek. Délután három óra után elértek a végállomásra, aminek Dobříš volt a neve. Ott vártak a szekerek, válogatták az embereket. Az öregek nem kellettek, azok maradtak. A Búra család késő este „kelt el”, mivel a szülők már idősebbek voltak. A fiukról még mindig nem tudtak semmi hírt, azt sem tudták, él e még. A katonák azt hitték, megszökött.